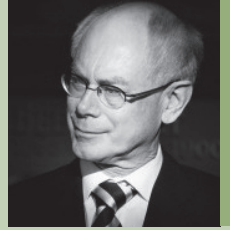

OPENHEID EN BESCHERMING ALS LEIDRAAD TEGEN POPULISME

TWEEDE DEEL VAN HET INTERVIEW MET HERMAN VAN ROMPUY, VOORMALIG VOORZITTER VAN DE EUROPESE RAAD

Hoe kan de EU als project het populisme een halt toeroepen?

De grond van het probleem is een spanning tussen openheid en bescherming en dat geldt niet alleen voor de EU, maar ook voor de lidstaten. Dit is tot op zekere hoogte een identiek probleem in de Verenigde Staten. Hoe kunnen we een nieuw evenwicht vinden tussen onze open samenlevingen, onze open democratieën, onze open economieën met al de opportuniteiten die ze gegeven hebben? Ook bij ons in Vlaanderen heeft die openheid ons welvarend gemaakt: we zaten opgesloten in een kleine markt van 10 miljoen inwoners en dan, in de jaren 60, gaat er opeens een markt van 160 miljoen inwoners open. Dat heeft een enorme welvaart boost gecreëerd. Die grote ruimte om te reizen, te werken, te ondernemen: je kan echt niet onderschatten wat dit gebracht heeft voor onze voorspoed.

Maar mensen hebben het gevoel dat we te open zijn: activiteiten die verschuiven of verdwijnen, nieuwe die niet direct binnenkomen: het creëert zoveel onzekerheid dat mensen zich meer beschermd willen weten. Maar

beschermd tegen wat: dan wordt de lijst lang, dat geef ik toe. Bescherming tegen werkloosheid, zeker in Zuid-Europa. Als kanttekening: in Vlaanderen staan we nu niet ver van de volledige tewerkstelling. Bescherming tegen onzekere jobs: je kan wel een job hebben maar voor hoelang? Gans het verhaal van de flexibiliteit, de tijdelijke contracten en de onzekerheid die dit brengt; een onzekerheid die op een hoogtepunt is in de Angelsaksische wereld. Bij ons speelt dit minder maar is het toch groeiende: het is ook iets waar men zich beschermd tegen wil weten. Beschermen tegen massale illegale migratie, beschermen tegen klimaatopwarming, beschermen tegen terrorisme, tegen sociale dumping Maar ook tegen commerciële dumping: denk maar aan de invoer vanuit China tegen dikwijls artificieel lage prijzen. Of bescherming tegen taks dumping: gans het verhaal van internationale fraude en ontwijking waar al heel veel aan gebeurd is maar waar door schandalen telkens aan herinnerd wordt. Bescherming tegen corruptie: ik denk aan Bulgarije, Roemenië en de speciale mechanismen die daarvoor bestaan.

Als mensen zich onvoldoende beschermd voelen, dan stellen zij ook de openheid ook in vraag. Dat gevoel loopt samen. Dat is wat gebeurd is in de States met als hoogtepunt de verkiezing van Trump. Ik ben ervan overtuigd dat ook de Brexit zo tot stand is gekomen.

Om het nog duidelijker te illustreren: de spanning tussen 'space' enerzijds die ook openheid, globalisering, de EU als project omhelst en de 'place' anderzijds: een plaats waar je je veilig en beschermd voelt. Dat zijn begrippen van de Franse filosoof Michel de Certeau. Vergeet niet dat sociale bescherming een woord is waar men geen problemen mee heeft, maar dat die bescherming nu veel ruimer is dan alleen maar het sociale aspect. De samenleving is veel ingewikkelder geworden. Die bescherming is het 'place' gevoel: als mensen niet de indruk hebben dat ze zich goed kunnen voelen in een 'place' en die 'place' hen onvoldoende beschermt, dan zeggen ze: die "space moeten we niet meer hebben". Dat is een zelfde spanning als tussen 'web people' en 'wall people'. 'Wall people' zijn zij die terugplooiën plooiën op zichzelf en dus muren beginnen bouwen. Eerst muren in hun hart, dan muren in hun hoofd en op de duur fysieke muren. De spanning tussen 'movers' (openheid, space) en de 'stayers at home' of

de 'people who belong to nowhere' en 'those who are longing for somewhere'. Die begrippen die dekken allemaal een zelfde werkelijkheid; een werkelijkheid die zich niet alleen voordoet binnen Europa maar ook het probleem is van de States, en ook van onze bredere Westerse samenleving. Hoe kan je daar een nieuw evenwicht in vinden? Wat de populisten doen, is zeggen: "jullie zijn niet meer beschermd, verwerp dus Europa en ga over tot protectionisme." Terwijl we juist dat evenwicht zouden moeten vinden.

Die bescherming is het 'place' gevoel: als mensen niet de indruk hebben dat ze zich goed kunnen voelen in een 'place' en die 'place' hen onvoldoende beschermt, dan zeggen ze: die "space moeten we niet meer hebben".

Die politieke agenda is veel ingewikkelder dan een agenda over herstel, over economische en monetaire materies, over sociale aangelegenheden. Het is veel ruimer en het populisme teert op dat gevoel van onveiligheid in de brede zin van het woord.

Je hebt het populisme van rechts: dat is een sociaal cultureel populisme, dat gaat over integratie en identiteit maar op het sociaal- economische vlak zijn ze vaak links. Dan krijg je vanuit rechts reacties als: "de pensioenleeftijd moet niet omhoog, er moet niets veranderd worden aan de arbeidscontracten",... . Die hanteren linkse ideeën om mensen het gevoel te geven bescherming te bieden. Dat is iets waar ik emotioneel kan inkomen maar dan zit je wel aan het verleidelijke van het populisme waar men eigenlijk zegt: "neem geen enkel risico van openheid meer", "sluit je op en af" en "at easy and at home". Het is een verhaal dat duidelijk ingang vindt en je kan dit enkel bestrijden door de kern van het probleem aan te pakken. Het tweede is het politiek te bestrijden, ook met de taal die je gebruikt. Dat is wat het zo moeilijk maakt. Ook binnen de Europese Unie omdat er velen, ook bij traditionele partijen de praat van anti-Brussel en anti-EU overnemen, naast ook de populistische leiders zelf. Als je mensen altijd de indruk geeft een stuk mee te gaan in dat populistische discours zonder de rode lijnen te trekken en een indruk geeft: "wij zijn ook tegen wel tegen die migranten, we zijn wel geen populistische partij maar we zijn er ook wel tegen", dan is dat een vergif. Een vergif dat men mee

in de samenleving helpt. De wijze waarop men zich uitdrukt, ook naar anderen toe in de samenleving, is van heel groot belang: omdat dat mee bepalend is voor de aard van de samenleving die men heeft. Mijn grote vrees is dat, als we binnen een jaar of vijf niet kunnen aantonen dat we successen hebben geboekt, dat dan het populisme die nu een paar veldslagen heeft verloren, terug bezig zal zijn met de oorlog te winnen.

Welke zouden die successen zijn of kunnen zijn?

We hebben wel degelijk een aantal successen geboekt: we hebben 6 miljoen jobs gecreëerd in de Eurozone sinds 2014. Iets dat wij nooit hadden gedacht: dat is vrij spectaculair, ook in Vlaanderen en Duitsland. In alle landen is de werkloosheid aan het dalen, zij het dan op verschillende niveaus, en dat is natuurlijk het jammere. Ook op het vlak van de migratie durf ik spreken over een succes, hoewel ik weet dat sommigen dit niet graag horen. Maar wij konden het ons echt niet meer veroorloven na 1,3 miljoen vluchtelingen te hebben opgenomen, er nog een 3 à 4 miljoen bij te nemen. Dat ging echt niet. Er was daar geen enkel draagvlak of steun voor in de bevolking. Indien wij dat akkoord met Turkije niet hadden gesloten dat denk ik dat Duitsland en andere landen volledig instabiel zouden geworden zijn: het is nu al moeilijk. In die zin hebben wij wel successen geboekt en mensen meer veiligheid te geven.

Als je mensen altijd de indruk geeft een stuk mee te gaan in dat populistische discours zonder de rode lijnen te trekken en een indruk geeft: “ wij zijn ook tegen wel tegen die migranten, we zijn wel geen populistische partij maar we zijn er ook wel tegen”, dan is dat een vergif. Een vergif dat men mee in de samenleving helpt. De wijze waarop men zich uitdrukt, ook naar anderen toe in de samenleving, is van heel groot belang.

Het terrorisme is een open wonde. Elke keer dat er een nieuwe terroristische aanslag is komt het gevoel boven: “zijn we wel voldoende beschermd? Laat men die mensen niet doen? Wordt daar wel hard genoeg tegen opgetreden?” We moeten de jaren die voor ons liggen nu ten gronde gebruiken om het populisme te bestrijden.

Kan de Europese Pijler van Sociale Rechten een voorbeeld van succes zijn?

Een deel van het bestrijden van het populisme loopt via de sociale weg. En dat wordt vaak onderschat. Voor mij zijn er in gans het

project van de 'future of Europe' drie componenten: de eerste is 'welvaart', de tweede is 'veiligheid' en de derde is 'rechtvaardigheid'. Onder welvaart valt voor mij o.a. ook werkgelegenheid en stabiele jobs. Veiligheid is een ander verhaal waar ik nu niet dieper op inga. Maar men heeft compleet onderschat wat er binnen de pijler 'rechtvaardigheid' gebeurt. Je mag onze West-Europese samenlevingen niet vergelijken met de Angelsaksische. Als ik de Gini-coëfficiënten van de States vergelijk met de Europese, dan is het duidelijk dat daar geen vergelijking opgaat. Maar waar we niet kunnen aan ontsnappen is dat de tendens naar meer ongelijkheid in een groot aantal Europese landen toeneemt. In België niet, sedert 2008 zou die lichtjes zijn afgenomen. Maar in bijvoorbeeld Duitsland is de ongelijkheid duidelijk stijgende. Men mag die weg absoluut niet opgaan: we hebben een eigen sociaal model, eigenlijk hebben we er verschillende. Dat sociale model moeten we zeker houden. Het belangrijkste niveau waar hiervoor op moet blijven gewerkt worden is het nationale niveau. Als België het beter doet dan andere landen dan is dat door de aard van het nationale beleid. Maar je hebt ook een Europese dimensie. En dan komen zaken zoals de strijd tegen taks fraude en ontwijking, die een grote rol spelen. Toen ik Voorzitter van de Europese Raad was, heb ik een speciale Raad gehouden over dat onderwerp waar we ons toen aangesloten hebben bij het groot OESO initiatief over de automatische uitwisseling van financiële gegevens. Als jij in het buitenland als Belg financiële activa hebt, dan moet de bank in het buitenland dit automatisch melden naar de fiscale administratie van jouw land. Dit is nu volop in uitvoering en gaat spectaculaire resultaten geven. Sommige trachten nog uit te wijken naar fiscale paradijzen buiten de Unie maar met het laatste schandaal is men daar nu nog harder aan het optreden. Dit is een achtervolgingskoers die echt is ingezet. Internationaal is er bij de regeringen een echte wil om daar werk van te maken. Ook bij de Amerikanen, zeker onder Obama, minder bij Trump maar ze willen het geld wel allemaal terughalen naar de VS; een beweegreden die ook interessant is. Dit is zeker iets waar nu harder aan gewerkt wordt dan vroeger het geval was.

En de initiatieven vanuit de Europese Commissie tegen taks ontwijking?

Men heeft bijvoorbeeld de actie die Vestdager, Europees Commissaris voor Mededinging, gedaan heeft. Dit moet je ook kaderen in een soort van rechtvaardigheid tussen kleine en middelgrote bedrijven enerzijds, die

Een deel van het bestrijden van het populisme loopt via de sociale weg. En dat wordt vaak onderschat.

dikwijls wel de belastingen betalen die ze moeten betalen, en anderzijds nationaal en grote multinationale bedrijven die zelfs konden rekenen op regelingen waardoor ze bijna geen belastingen moesten betalen. Het mooiste voorbeeld is Apple die een akkoord had gesloten met de Ierse overheid zodanig dat Apple quasi 0,000 moest betalen aan

belastingen. Het vreemde is dat men nu de Ierse regering moet dwingen om die 13 miljard EUR die Vestdager opgelegd heeft aan Apple, te innen. Die 13 miljard is niet voor de Europese schatkist maar voor de nationale. De Ierse overheid had echter te kennen gegeven dat ze die niet moesten hebben omdat zij vinden dat lage taksen deel uitmaken van hun businessmodel. Voor zulke filosofieën is er geen plaats meer in de EU. Vestdager heeft echt bewezen dat de EU over middelen beschikt om daar in op te treden. Men heeft dikwijls gezegd dat de EU geen bevoegdheid heeft op het vlak van fiscaliteit omdat het enkel kan handelen met unanimititeit. Neen, de Europese Commissie kan op basis van staatssteunmaatregelen wel die achterstallige belastingen innen. Dus men heeft op het niveau van de Unie wél mogelijkheden.

En wat kan de Europese Pijler voor Sociale Rechten nu concreet bijdragen?

De EPSR moet je in dat kader zien: het is positief dat men die principes verklaring heeft maar men moet realiseren dat de uitvoering daarvan in heel belangrijke mate afhangt van de lidstaten. Diegene die zeggen 'er is te weinig sociaal Europa', dat zijn ook vaak diegene die terzelfdertijd zeggen dat men niet mag raken aan nationale sociale zekerheden en nationale wetgeving. Dat is een complete contradictie. Je kan dat wel degelijk verzoenen en in mijn ogen staat de sociale sector daar niet alleen mee. Zelfs al zijn de bevoegdheden nationaal, dan kan nog iedereen in dezelfde richting werken. Bijvoorbeeld in het kader van het Europees Semester kan de Commissie op basis van de goedgekeurde sociale pijler aanbevelingen richten naar de lidstaten op die domeinen te werken. Men moet alleen die aanbevelingen wat stringenter maken. Op dit ogenblik zijn niet alleen de sociale maar ook de economische wat vrijblijvend. Daar moet men ook over nadenken: hoe kan men die richtlijnen meer afdwingbaar

maken? De uitvoering van de sociale pijler zal hoe dan ook afhangen van nationale wetgeving. Maar allemaal werken in dezelfde richting: dat is ook Europa. Het hoeven niet altijd zuiver Europese bevoegdheden te zijn. Ik vind de beginselen van de sociale pijler sterk en de controle en uitvoering zouden moeten gebeuren in het kader van het Europees Semester. De aanbevelingen van de Commissie zelf zijn niet bindend maar dat is ook zo voor andere hervormingen. Ook binnen de economische sector en is dat een frustratie.

Eén van de dingen waar we tijdens mijn mandaat in mislukt zijn, zijn de 'mutually agreed contractual arrangements'. Dat waren akkoorden tussen de Commissie en de lidstaten over een aantal hervormingen in de brede zin van het woord. Je kan je afvragen wat men daar dan tegen had als het toch een onderhandeling betrof, waar er geen akkoord kwam als beide partijen niet akkoord zijn. Waar een aantal landen een probleem mee hadden was dat men verplicht werd tot zo'n akkoord. De inhoud zelf was vrij te onderhandelen maar men werd wel verplicht om te onderhandelen. Een aantal vonden dat een grote aanslag op hun soevereiniteit en vonden die druk niet nodig. De Duitsers, ikzelf, de Commissie, de Italianen die nochtans een centrum linkse regering hadden, waren daar erg voor. Maar er was ook fel verzet. Dit soort van dingen had de sociale pijler nu veel meer afdwingbaar kunnen maken. De Commissie had kunnen zeggen: "je hebt de beginselen van de pijler en wij bevelen dit aan, hoe gaan jullie dit implementeren?" En dan zou er een gesprek, een onderhandeling geweest zijn. Die kans is nu gemist. Nu is het de Commissie die aanbevelingen doet, maar er volgt niets op, of veel te weinig. Onze stelling was: die aanbevelingen zijn te slap: de uitvoeringsgraad is maar iets van 10%. We moeten dat beter kunnen opvolgen en meer afdwingbaar maken.

Wat wenst U Commissievoorzitter Juncker nog toe in zijn laatste mandaattijd?

Er staat nog veel op stapel. Het grote pro-

Ooit volgen er nog nieuwe crisissen, zijn we daarvoor voldoende gewapend? Het antwoord is neen. Zijn we daarvoor beter gewapend dan 5 jaar geleden? Ja, maar niet voldoende om het hoofd te bieden aan nieuwe grote crisissen. Dus moeten de leiders nu zeggen: "er is wel geen direct nood of druk maar toch doen we het".

ject, de 'future of Europe' moet nog uitgerold worden en het is de bedoeling om voor de Europese verkiezingen daarover een akkoord te bereiken. In de praktijk gaat het over twee grote hoofdstukken: het hervormen van de Economische en Monetaire Unie, dus het versterken van de eurozone enerzijds en het versterken van de Schengenzone anderzijds. Ik denk dat men meer moet handelen vanuit het verhaal van openheid en bescherming. Zelfs al dient een versterking van de eurozone om mensen te beschermen tegen financiële stormen, mensen nemen dit vandaag niet zo waar. Dat gaat, vrees ik, eindigen in een debat boven de hoofden: een Europees budget, een minister van Financiën met welke bevoegdheden: wie gaat er zich hier meer beschermd mee voelen? Niemand, maar het moet wel gebeuren. Het grote probleem is dat men de Schengen en Euro zone nu moet versterken zonder zich in een crisissituatie te bevinden. Normaal nemen we maatregelen onder druk van de feiten: met de rug tegen de muur, de afgrond voor ogen en het mes op de keel. Dan beweegt men. Nu moet men zeggen: er zal ooit nog eens een financiële storm komen -daar ben ik van overtuigd- maar hoe en wanneer weten we niet. Er zal ooit eens een nieuwe vluchtelingen crisis komen: hoe en wanneer weten we niet, maar met het vluchtelingenpotentieel dat Afrika telt, met op het einde van de eeuw 4 miljard mensen tegenover 1 miljard vandaag. Ooit volgen er nog nieuwe crisissen, zijn we daarvoor voldoende gewapend? Het antwoord is neen. Zijn we daarvoor beter gewapend dan vijf jaar geleden? Ja, maar niet voldoende om het hoofd te bieden aan nieuwe grote crisissen. Dus moeten de leiders nu zeggen: "er is wel geen direct nood of druk maar toch doen we het". Dat hebben we bijna nooit gedaan. Vandaar dat het zo belangrijk zou zijn dat de Fransen en de Duitsers zouden zeggen: "er is effectief niet die noodsituatie maar wij denken dat we dat moeten doen met het gezag dat we hebben". Alleen de stem van de Commissie is niet voldoende. Dat kunnen alleen de landen zelf doen met de Fransen en de Duitsers in een motorfunctie -die ze in mijn ogen nog steeds hebben- zeker binnen de Eurozone. Een nieuw project geven aan Europa, een nieuwe ambitie, een nieuwe energie geven aan Europa, zonder weliswaar de verdragen te wijzen, want dan zijn we vertrokken voor jaren om niets te doen. Dat is de grote opgave voor de Commissie Juncker, die daarop zal beoordeeld worden.

Maar men moet de rol van de Commissie niet overschatten: “la Commission propose, les Etats membres disposent”. C’est plus qu’un jeu de mots: de lidstaten hebben het laatste woord. De Europese raad is daar natuurlijk het orgaan waar het machtswoord wordt uitgesproken. De Commissie kan zelf nooit een beslissing nemen: ze kan voorstellen doen, maar het zijn de lidstaten die uiteindelijk ‘ja’ of ‘nee’ zeggen.

Ik wens de Commissie veel geluk met het project ‘the future of Europe’, maar goed beseffende dat zij niet het eindresultaat zelf in handen heeft. Maar dit is haar groot project waar ze al haar energie in moeten steken. Het tweede is natuurlijk de Brexit. Een Brexit die niet disruptief is. Er zijn natuurlijk ook strategen die zeggen: “waarom moeten we nu een akkoord hebben? Laat de Britten tegen de muur lopen, vroeg of laat zullen ze hun aanvraag voor exit dan terug moeten inslikken”. Ik zie dat niet direct zitten, maar er zijn dus wel strategen, en niet van de minste, die ‘la politique du pire’ aanbrenge: het moet eerst slecht gaan vooraleer het terug goed gaat. “Laat ze maar met hun gezicht tegen de muur lopen en dan zullen ze wel ooit vragen om geen exit te hebben en om dan artikel 50 te activeren”. Ik denk dat we daar geen risico in kunnen nemen: de Britten hebben gestemd, ze gaan daar niet snel op terugkomen, hoewel het bewustzijn groeit met de dag. Laat ons dus die tweede fase openen en we zullen dan wel zien. Het grote risico met de Brexit is, indien men nu niet start met fase twee, goed wetende dat we die pas binnen twee jaar kunnen afronden, dat in Groot-Brittannië een aantal mensen binnen de Conservatieve partij zullen zeggen: “met die Europeanen is geen land te bezeilen die willen geen akkoord, die willen ons op de knieën, dus we trekken eruit zonder akkoord”. Dit is een heel disruptief schema: voor de UK, ten dele ook voor ons. Dat wenst men niemand toe. En die kans bestaat echt. Het is daarom dat er zo hard gewerkt wordt door de Britse regering en door mensen in Europa, waaronder Barbier en gezegd wordt: “we gaan dat trachten te vermijden”.